مسئولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

پروفیسور رشید - نهرو پوهنتون

۲۰۱۸/۰۵/۳۰

رښتني پښتو پالونکي مه هیروئ!

علامه حبیبی او اقبال

له اقبال او ملګرو سره یې د کابل د ادبي انجمن غونډه

ما له علامه حبیبي څخه اوریدلي وو چي ویل به یې ما له اقبال سره لیدلي خو په فارسي یې سمي خبرې نه شوای کولای . په دې ورځو کې مې د خپلو لوستنو په لړ کې د اقبال د سفر د بل مله سید سلیمان ندوی د (افغانستان سفرنامه) لاس ته راغله ، دا ډیرجالب اثر په دې چي یوځو په ساده اردو نثرليکل شوی اوبل یې د علامه اقبال له (مسافر) سره توپیر په دې کې دی چي تر هغه په جزیاتو د دغه سفر تول جزیات په لاس راکوي ، د سید سلیمان ندوي دغه سفرنامه د ۱۹۹۲کال په مې کې د (دارالمصنفین شبلي اکیدیمي اعظم ګړ) له خوا چا پ شوي ده . د دغه اثر په ترڅ کې تولي هغه پیښي راغلي دي ، چي دغه سفر وربانديې پیل شوی او بیا بیرته په لکنهو باندې چي د اروښاد ندوي استوګنځی دی پای ته رسیدلی دی . د اثر سرلیکونه او موضوعات دادی: پیش لفظ، دیباچه ، د افغانستان د سفر هیله ، له اعظم ګړ څخه روانګی ، خیبر دري ته ننوتل، په افغانستان کې، جلال آباد، د افغانستان جوماتونه ، له سرور خان ګویا سره کتنه، له لومړي وزیر هاشم خان سره کتنه، حربیه وزیر کوچنی وررور شاه محمود خان، له نادرخان سره ملاقات، د آزاد اسلامی هیواد جمعه، شاهي مقصوره ، چیني ترکستان ، د ختیزې آسیا مرکزیت او اسلام ، خواږه، حضرت نورالمشایخ ، هندوستانی ګوند ، د بیرته تګ پروګرام ، ډاک ، کابل موزیم ، د لومړي وزیر راتګ ، دځینوخاصو حالاتو کاغذات ، له نادرشاه شهید سره ملاقات ، د شاه محمود خان مازدیګرنی ، د انجمن ادبی ځانګړې ما ښامنی ،

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

د کابل د ادبی انجمن د مشر وینا ، د سر راس مسعود ځوابیه وینا ، د سید سلیمان ځوابیه وینا ، د ډاکتر سر شیخ محمد اقبال تقریر، بابرباغ ، مکتب صنایع ، سرکاري موټرخانه ، د نویو دکانونو مانۍ ، هوايي ډګر، د بالاحصار حربي ښوونځی، د دووصحابه وو مزار ، د سفیرانو کورونه ، عربي دارالعلوم ، نوي ښوونځی ، سرکاری مطبعه ، اخبارونه او خپروني ، له شاه محمود خان سره د خدای پاماني کتنه ، پغمان ، د کابل سیند، دارالصحت یا سنا توریم ، د ژوو روزنځای ، له ځینو احبابو سره کتنه ، د غزني سفر، له کابله ترغزني پورې ، غزنی ، بازار، اردو ګرامافون ، جومات ، سرکاري میلمستون ، زوړ غزنی ، علاوالدین جهان سوز ، غزنین ، ملا قربان ، دغزني پاتي آثار، د حکیم سنايي مزار، د افغانی سپرو یوه ډله ، په زاړه غزني کي ، د سلطان محمود مزار ، د حضرت داتا ګنج بخش لاهوري د پلار مزار، دلای خوار مزار، د غزني شپه ، د غلجیو او قندهار سیمي ، منزلونه ، مقر یا پخواني بیهک ، مقر ته رسیدل او تګ ، غلجایی قلات ، ایرانی او افغاني فارسي ، د کلات شپه ، له کلاته روانګی ، د کندهار لاره ، د خیبر شاوخوا ولي فتنه زیږونکي ده ؟ د کندهار منزلونه ، کندهار ته ننوتل ، د کندهار ارګ ، د ارګ دننه ، ګندهار، پټان او راجپوت ، اوسنی کندهار، شاهی ارګ زموږ قیام ، دپښتو غورځنګ ، د کندهار والی او نور چارواکي ، خرقه شریفه ، د احمد شاه ابدالی مزار ، د قرآن پاک شاهي نسخه ، ارغنداب ، د بابا مزار ، بریښنا کوټ ، چهل زینه ، د کندهار نوی ښار، پوځي میدان ، د ښار کیفیت ، د ښاراسلامي څیره ، د ښار رڼايي ، په عمومي باغ کي باجه ، د راس مسعود د شپي سفر ، په کندهارکي بریتانوي قونسلخانه ، شپه ، پرواټونو ګرزیدل ، داردو نفوذ ، دکانونه سبايي پرانستل کیږي، د دکانو کیفیت ، د شاه بازار جومات ، د ډیرو صنعت ، دکاندار، مدرسي او علمي اداري ، د کندهار ګلونه او میوي ، نوي کلا او چمن ، د کندهار دبلدیی له میلمستیا بښنه ، له کندهاره د باندي ، دفترونه ، د راهداری پاڼه او تصدیق ، له کندهاره تګ ، لاره ، تخته پل ، د سند او بلوچستان صحرا ، نوی کلا یا قلعه جدید ، د تسبو فیشن ، په نوې کلا کي پاتیدل ، د خدای پاماني منظره ، چمن ، کویټه او ملتان ، د روحانیاتو یادونه ، بهاګل پور، ملتان ، دپرهیلاد پوري مندر ، د حضرت بهاوالدین ذکر خانقاه ، له ملتانه تر لکنهو ، استدراک ، رکن عالم ، د شمس تبریز مزار ، عیدګاه ، مسجد علی محمد خان، عام او خاص باغ، پرانا کلا، جامع مسجد، د ملتان چاونی، محمدن کتابخانه، ملتاني ژبه، روانګی، لکنهو، د نادرشاه شهادت، د ډاکتر اقبال مسافر.

مولانا سیدسلیمان ندوي خپله دغه سفر نامه د لومړي ځل لپاره د ۱۹۳۳ کال د د سامبر د میاشتي د معارف مجلي په ګڼی کي پیل کړه او بیا همداسي په بیلابیلو ګڼو کي چاپ شوه، د چاپي اثر پیش لفظ لیکونکي په خپله لیکنه کي لیکي چي: «د دغه سیاحت لیدني کتني او تاثرات د معارف په پرله پسي ګڼوکي لیکل شوي دي، د ده دغه سفرنامه له علمي، ادبي او تاریخي پلوه جالب اوګټور معلومات له ځان سره لري، ځکه چي په دغه وخت کي د افغانستان د آزادی او حُریت هوا پرهرلور خوره ده، هغه چي په ظلم او تشد د سره دهغه مخنیوی نه شي کیدای، له همدي امله پردغه مهال د دغي سفرنامي لوستنه اردو لوستونکو ته هم په زړه پوري کیدای شي. »

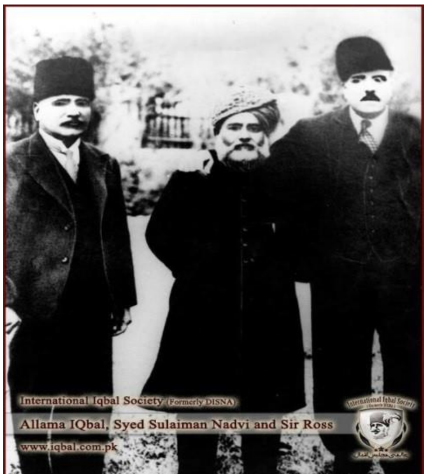

لکه چي د دغي سفرنامي په فهرست کي مو ولوستل، هلته یو سرلیک د (پشتوغورځنګ) په نامه سره راغلی دی، مولانا د خپل دغه سرلیک په ترڅ کي لیکي چي: «زموږ له رسیدو سره سم زموږ د لیدو لپاره د ښاریو شمیر ممتاز کسان هم راغلل چي په هغو کي دوه تنه د یادوني وړ وو یو په کندهارکي د باندنیو چارو استازی او بل دلته د ادبي انجمن ناظم او دپښتو رسالي طلوع افغان ادیتر عبدالحی خان وو، د باندنیو چارو استازي پخوا په ترکیي کي د افغان سفارت د چارواکي په توګه کارکړی و، خو اوس دلته ټاکل شوی و، عبدالحی خان کیدای شي په سند او کراچی کي پاتي شوي وي ، په اردو باندې خبرې کولای شي، هغه دلته د هغه غورځنګ چي افغانانو د دغي قومي ژبي د ترقی په خاطر پیل کړي دي او غواړي چي پښتو باید د تعلیمي او علمي سرکاري ژبي ځای ولري علم بردار دی . هغه له

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنی د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکي په ځیر و لولئ

خپل راتګ سره سم له ډاکتراقبال سره پر همدغه موضوع باندې بحث او خبرې اترې پیل کړې، ډاکترصاحب په ځواب کې د ژبوپرودې او پرمختګ باندې اصولي بحث وکړ او پردغه خبره يې زور واچاوه چې ژبه دیوه قوم د بیلابیلو افرادو د تفاهم او پیوستون ډیره اړینه او ګټوره وسیله ده، خو که د دغه تحرک په وجې سره د یوه قوم د افرادو په منځ کې د یووالي او اتحاد پرځای اختلاف رامنځ ته کیږي، هغه نو بیا د یووالي د پیغام پرځای د توپیرونو او اختلافونو د جنګ ترانه کیږي، کوم چې د هغه له امله د افغان ملت اوسني لوړتیا او منزلت ته زیان رسیږي . زما خیال دی چې نن سبا تنګ قومیت او غلط نیشنالیزم چې د یوزیات شمیر قومو پرسرباندې سپور دی، دهغه همدغه اغیز د نویو ځوانو افغانانو پر زړونو او دماغونو باندې هم خامخا اغیزمن دی، فارسي له زروکلو راهیسې د دغه ملک علمي ادبی او سرکاري ژبه ده ، دلته د دغه قوم دعوامو مورنۍ ژبه تراوسه پښتو هم ده، له همدې امله دا د حیرانتیا خبره نه ده چې هغه به په دغه ملک کې د پښتو غورځنګ له خوا لاپیاوړې شي او یوه ورځ به هغه هم د افغان قوم د سرکاري ژبې مقام ته ورسیږي. په همدغه حالت کې چې موږ دجنګیالیو افغانانو سره په (زباني جنګ) بوخت وو چې دکندهار ګورنر له خپلو ملکي او پوځي چارواکو سره راغی... » (سفرنامه افغانستان ص ۱۱۱ – ۱۱۲)

جالبه خبره له دغه بحث څخه بیاهم دا راوځي چې هم داکتراقبال او هم مولانا سید سلیمان ندوي په دغه برخه کې له خورا احتیاط او ځان ساتي چلند څخه کار اخلي ، سره له دې چې اقبال په خپلو ټولو آثارو کې ځان د افغانیت او افغاني پرتم مرید او پیرو بولي خو په دغه برخه کې بیاهم له علامه حبیبي سره مناظره او مناقشه کوي اوپه دې نه دي باوري چې پښتو ژبه به هم یوه ورځ په افغانستان کې د رسمیت پړاو ته رسیږي ، مولانا ندوي بیا ټول بار پر تنګ نظري قومیت او غلط نیشنلیزم باندې ور اچوي او فکر کوي چې د پشتو ژبې دغورځنګ خبره هم یو تنګ نظره نشنلستي حرکت دی، چې کیدای پایلې ته يې وګورو ځکه نو دم ګړۍ په دغه برخه کې ځان په نا پیلي دریځ کې اچوي او دعاکوي چې خدای دې وکړي چې پښتو ژبې ته دامقام ور میلاو شي. مولانا ندوي او علامه اقبال د دغه زړه نازړه دریځ په اړه یوه بله خبره هم په دې منځ کې شته او هغه داچې هندي پوهان او مفکرین، ادیبان او نور نخبه ګان په دغه وخت کې پر داسې مسایلو لکه ژبه او یاهم په مذهب کې دننه په توپیرونو باندې نه غږیږي ، دوی ظاهرآ داسې ښیې چې ګواکې دوی په دغه کار باندې ځانونه نا ګاروي ځکه چې دوی په هند کې د ښکیلاک تر سخت ګوزار لاندې ژوند کوي اوهم يې د دغه ښکیلاک له امله په دغه برخه کې سخته ضربه هم لیدلې ده ، انګریزانو په ډیره آسانۍ سره وکولای شول چې له هنده د فارسي ژبې ګلم ورټول کړي ، دوی په نژدې نیمه پیړۍ فارسي دری ژبه داسې بې بنیاده کړه چې هیچا دا فکرنه کاوه چې نژدې اووه پیړۍ رسمي او دفتري ژبه به د یوې پیړۍ په ترڅ کې له دومره لوی شان او دومره پیاوړې فرهنګي زیرمې سره دهند له نیمې وچې کډه باروي . اقبال او مولانا ندوي دواړه پردغه پیاوړي رمز باندې د حساسو اسلامي مفکرینو په توګه ډیرښه پوهیږي ، له بلې خوا دوی تر دغه دمه هم په دغه ټکي باوري نه ول چې ګواکې په افغانستان کې به دبلې ژبې لپاره ، دهغې د رسمي کیدو لپاره هڅې په دومره پیاوړتیا سره رامنځ ته شي ، دوی تراوسه هم له استاد حبیبی سره په خپله مناظره کې په دې فکروو چې فارسي هم دافغانانو (پښتنو) لپاره کومه دویمه او یا هم نا آشنا ژبه نه ده ، پښتنو ټول عمر له همدغې ژبې سره ژوند کړی او له همدغې ژبې سره تر مرکزې آسیا او هندوستان پورې رسیدلي دي او دغه پراخ او سمسور فرهنګ د دوی د تورو پر زور تر دغو سیمو پورې رسیدلی دی . اقبال پردې ټینګار کوي چې افغانان اوس باید ددغو مسایلو پرځای د خپل خپلواک هیواد افغانستان د خپلواکۍ او ترقۍ په فکرکې شي. دوی پردې پوهیږي چې دلته هره لحظه دیوې فاجعې را پورته کیدو شونتیا له نظره لرې نه ښکاري ، اقبال استدلال کوي چې افغانانو خپل هیواد خپلواک کړ، خو ومو لیده چې د پردیو دتوطیو په ترڅ کې په ډیره لنډه موده کې د غلو او داړه مارانوله خوا په څه ماتم او بدمرغۍ باندې واوښت. مانا داچې اقبال د یوه دور اندیشه آزادي غوښتونکي په توګه یوازې دیوه واحد او پرته له هرډول ګډوډیو افغانستان پلوی و. هغه فکرکاوه چې افغانستان اوس خپلواک شوي او اوس يې د ترقۍ او پرمختګ پروګرامونه او پلانونه پیل شوي دي ، دده دغه نظریاتي تمایل دهغه له هغې وینا څخه هم ښه معلومیږي ، کومه چې ده د کابل دادبي انجمن دغړو په غونډه کې وکړه ددې لپاره چې له یوې خوا دغه وینا خوندي کړو او له بلې خوا دده په نظر باندې په هراړخیزه توګه پوه شوو ، دلته دده هغه وینا په ګډه سره لولو :

« د سیدسلیمان ندوي او ډاکتر سر راس مسعود له وینا وو وروسته چې زموږ د جذباتو ډیره ښه ترجماني يې وکړه ، اوس داسې څه نه دي پاتې چې زه دې هغه بیان کړم ، خو زه پوهیږم چې د کابل ادبي انجمن ارکان له ماڅخه هم هیله لري چې د دوی د هرکلي ، اوهغو لطیفو احساساتو او بلیغواندازونو په ځواب کې چې موږ ته يې را وښودل یوڅه عرض کړم . زه دکابل له ادبی انجمن څخه ډیرمننذوی یم چې دخپلو مهربانیو په ترڅ کې يې زما په وړاندې خپل احساسات په نظم اونثرکې وړاندې کړل . زه هم هیله من یم چې یوازې او یوازې د انجمن دځوانو ارکانو دکارونو په عملي اړخ باندې بحث او خبرې وکړم ، په دې کې هیڅ شک نشته چې انجمن دخپل کار له اهمیت او ذمه واریو ښه خبردی ، زما باور دی چې هنر یعنی ادبیات ، انځورګري ، موسیقي ، معماري اونورهرڅه چې وي ، دا ټول د ژوند مرستیال او خدمتګاردي ، دهمدغه مقصد پربنسټ زه هنراو آرټ یوایجاد بولم نه تفریح ، شاعر دیوه قام دژوند آبادګر او برباد ګر کیدای شي ، په داسې وخت کې چې حکومت هڅه کوي چې افغانستان دتاریخ دنوي ژوند یوه پړاو

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

ته ور ننباسي ، په دغه حالت ددغه ملک شاعرانو ته لازمه ده چي خپلو اخلاقو ځوانانو ته پر سمه لار لاربښونه وکړي ، د ژوند دپرتم او لویئ پرځای مرګ ته زیاته لوړتیا او برجسته ګي ورنه کړي ،کله چي هنر د مرګ کومه نقشه کاږي او هغه په لوړتیا سره ښيي ، دغه حال (سخت خوفناک او برباد کونکي دی) اوهغه څه چي له ښکلا څخه خالي وي ، هغه په خپله دمرګ یوپیغام دی :

دلبری بي قاهری جادوګریست دلبری با قاهري پیغمبریست

زه غواړم چي ستا سي پاملرنه یوه مرکزي ټکي ته را واړوم ، د نبوي (صلی الله علیه وسلم) په واقعاتو کي یوه واقعه ده ، روایت دی چي یوځل د آنحضرت صلی الله علیه وسلم په وړاندي نامتو شاعر امرا لقیس چي مشهور عرب شاعر دی ، څه شعرونه ولوستل، بیاهغه وویل: اشعر الشعرآ وقاید هم الی النار په ټولو شاعرانو کي ترټولو ښه شاعر د دوزخ په لور تلونکي دی . له دغه ارشاد څخه په هراړخیزه توګه روښانه کيږي ، چي شعر کله پرخلکو باندي ژور اغیز ښندي ، په یوه قوم پوري تړلي شیان یوازي شکل او صورت نه دي ، بلکی هغه څه چي په رښتیني توګه د قوم له ژوند سره اړاو تړاو لري هغه تخیل دی چي شاعریي د خلکو په وړاندي ږدي ،هغه لوړخیالونه اونظریات دي چي غواړي هغه په خپل قوم کي را پیداکړي ، ملی شاعران د خواخوږۍ او مرستي روحیه رامنځ ته کوي ، اود سیاست اهل د دوی له پایمردۍ سره وده کوي اویا مري ، همداده چي دافغانستان ځوانو شاعرانو او لیکوالوپه خپلو هم عصروکي داسي روح پوکړي چي دهغي په مرسته ورو ورو وکولای شي ځان په ښه توګه وپيژني ، هغوی چي قوم ته د خدمت پرلار روان دي ، دهغوی ځانګړي انانیتله روزني سره تړلي دي ، دهغو د روزني خمیره باید له احتیاط سره یوځای واخښل شي ، ځکه نو داد انجمن کاراودنده ده چي د نویو ځوانو نسلو فکرونه دادبیاتو په واسطه سره متحد کړي او دهغو ته داسي روحاني ښه ورکړي چي په پای کي له خپل انانیت څخه د قابلیت پرپړاو باندي په چغو شي :

دو دسته تیغم و ګردون برهنه ساخت مرا فـال کشید و بـروی زمـانـه آخت مـرا
مـن آن جـهـان خیـالـم کـه فـطـرت ازلی جهان بلبل وګل را شکست وساخت مرا
نـفس بـه سینـه ګذارم کـه طـاهـر حرمم تـوان از ګـرمی آواز مـن شناخت مـرا

زه یوه بله نکته هم ویل غواړم ، موسیولیني یوه جالبه نظریه رامنځ ته کړه ، او موخه یي داوه چي د ایتالیا د ژغورني لپاره دیو کروړ پتي اړتیاده چي د ایتالیا ګریوان د انګلوسکسن قومونو له پوروټو څخه وژغوري او یا یو بل دانتي پیداکړي چي یونوی جنت ورته په نښه کړي او یا یو بل کولمبس وموومي چي یوه نوي وچه ورته ومومي ، که تاسو له ما څخه د افغانستان د ژغورني په اړه پوښتنه وکړئ، نووبه وایم چي افغانستان اوس یوه داسي چاته اړتیا لري چي دغه هیواد له قبایلي ژوند څخه را وباسي او دیوه ملي یووالي له دایرې سره یي آشنا کړي ، زما لپاره دخوښۍ خبره داده چي افغانستان اوس یوداسي کس موندلی دی چي دهغه انتظاريي یوست ، زما باور دی چي داعلحضرت نادرشاه شخصیت د همدي لپاره پیداشوی چي نړۍ ته افغانستان په آسیا کي دیوه نوي قوم په توګه ور وپيژني، د دغه هیواد ځوانانو ته وړده چي دغه ستر لاربښود د خپلي ښووني او روزنۍ د ښوونکي په توګه وپيژني ، ځکه چي دهغه ټول ژوند خپل هیواد ته له قرباني ، اخلاص ، رښتیایني او له اسلام سره له میني ډک دی .»(سفرنامه افغانستان ص ۵۹)

پای